
MUGUR ANDRONIC, FORTIFICAȚIILE BUCOVINEI DE-A LUNGUL TIMPULUI, PAGINI
DIN ISTORIA BUCOVINEI, XIX, SUCEAVA, 2021, 185 PAGINI + 44 PLANȘE, ISBN
978 – 973 – 0 – 35321 - 1

Ca orice lucrare de sinteză asupra unui subiect mai vast și aportul bibliografic prezentat în rândurile de mai jos este atractiv în privința lecturii. În principiu, apariția editorială enunțată invită la descoperirea și totodată reunirea preocupărilor de până acum ale autorului în domeniul fortificațiilor din spațiul bucovinean. Practic, după cum informează și titlul, demersul ar însemna o redare complexă de istorie regională în care actorii principali stau în elementele defensive ale unor medii antropice. Totodată, cititorul este chemat să descopere și un crâmpeli din istoria arhitecturii militare, dat fiind intervalul cronologic generos pe care autorul și-a canalizat eforturile, din timpurile preistorice până spre amurgul epocii moderne.

Cartea este structurată în optsprezece părți, astfel: I, Introducere; II, Toponimia Bucovinei ca izvor istoric important; IIIA, Situri arheologice Precucuteni și Cucuteni fortificate; IIIB, Situri Cucuteni cu sistem defensiv incert; IV, Situri din Hallstatt fortificate; V, Situri din La Tène fortificate; VI, Situri prefeudale și medievale; VII, Apariția și dezvoltarea sistemului defensiv medieval în Moldova. Scurte considerații introductive; VIII, Sistemul vechi de apărare al orașului Suceava; Cetatea de Vest a Sucevei, Cetatea de Scaun și Curtea Domnească; IX, Mănăstiri și curți boierești fortificate; X, Locuri de refugiu și puncte de avertizare medievale; XI, Sistemul austriac de forturi din Bucovina de la Gura Humorului; XII, The austrian forts in Bukovina (Romania): An insight into the fortifications system at Gura Humorului; XIII, Alte amenajări de epocă austriacă; XIV, Valul din Bukovina; XV, În loc de concluzii; XVI, Summary; Explanations of the plates; XVII, Bibliografie; XVIII, Ilustrație.

La începutul părții introductive (I, p. 8-10) autorul subliniază specificul favorabil al mediului natural pe care spațiul bucovinean îl oferă pentru dezvoltarea cadrului antropic. Chiar dacă autorul face trimitere bibliografică la o lucrare personală din 2006, o dezvoltare a acestei remarci era binevenită. Prin urmare nu este numai o chestiune de istorie, de receptare, de permeabilitate, ci și una de geografie. În continuarea acestei mențiuni, în ordine cronologică, sunt semnalate așezări fortificate în arealul geografic indicat în titlu, în acest sens dându-se câteva exemple de puncte arheologice care au furnizat elemente defensive. Totodată, textul introductiv cuprinde și unele referințe bibliografice pentru stadiul documentat al cercetării subiectului pe care volumul prezentat îl analizează. Spre finalul introducerii, semnatarul cărții face trimitere către propriile rezultate pe tema fortificațiilor, contribuții apărute în *Cercetări arheologice în Bucovina. Patrimoniul arheologic al Bucovinei (I)*, lucrare apărută la Suceava în anul 2016. Cu privire la acest de pe urmă aspect, era folositoare (cel puțin pentru subsemnatul) o expunere măcar sumară a acestor cercetări, astfel fiind mai lesne de urmărit aportul arheologului sucevean la subiectul tratat.

Partea a doua a lucrării (p. 10-22) debutează cu o listă de 16 puncte în care se consemnează toponimul *Cetate*, fond extras din publicația redactată de Nicolai Grămadă (*Toponimia minoră a Bucovinei*) în două volume. În completarea acestei liste, autorul invocă aceeași lucrare pentru punctele din regiunea Cernăuți. De asemenea, în același context, autorul trimite și la toponimele *Horodiște/Gorodiște* (identificate în localități din nordul Bucovinei) *Zamca, Tabără/Tăbărăște, Straja, Caraula, Ocup*. În acord cu aceste toponime prezente pe raza unor localități din regiunea istorică avută în vedere, autorul tratează fiecare punct citat prin prisma dispunerii geografice, a descoperirilor arheologice¹, a izvoarelor istoriografice și cartografice, legendelor etc. Coroborarea acestor informații au dat rezultate notabile pentru identificarea unor obiective care se supun analizei subiectului propus de autor.

Construcția părții a III-a (p. 22-49) a cărții se face pe siturile arheologice fortificate caracteristice culturilor Precucuteni și Cucuteni. După o scurtă expunere cu privire la apariția primelor modalități defensive în preistorie pe teritoriul României², autorul scoate din repertoriul arheologic situri fortificate din aria culturilor Precucuteni și Cucuteni, totodată descriind sumar în ce au constat elementele defensive pentru fiecare caz și dispunerea acestora

¹ Pentru unele puncte, verificările în teren efectuate de autorul cărții au infirmat prezența unor obiective de interes arheologic.

² La afirmația autorului conform căreia „...primele eforturi constructive demonstrate deja arheologic (șanțuri cu – probabil – palisade) au fost înregistrate în sud-vestul țării, în arealul culturii Vinča.” (p.23) este de precizat faptul că, în acord cu cercetările arheologice din ultimele două decenii din Banat, așezări prevăzute cu șanț și palisadă apar mai timpuriu, în cultura Starčevo-Criș, cazul sitului de la Dudeștii Vechi – *Movila lui Deciov* (jud. Timiș) furnizând astfel de informații, cu șanț adânc de 2 metri care înconjoară situl preistoric (Lazarovici/Ciobotaru 2002, p. 130; Maillol, Ciobotaru D.L. și Moravetz I. 2004, p. 25, 26 (Fig. 3) Lazarovici, Drașovean, Ciobotaru și Moravetz 2005, p. 143-144).

în cadrul mai larg al așezărilor. Structura acestei părți este împărțită în două secțiuni. Prima (A, p. 22-43) se referă la siturile Precucuteni și Cucuteni care au furnizat date arheologice tangibile cu referire la subiectul lucrării, iar în a doua secțiune (B, p. 43-49) autorul enumeră descoperiri incerte pentru aceleași culturi. Fiecare caz analizat în repertoriul întocmit de semnatarul lucrării apare cu descrierea localizării sitului și a specificului defensiv. Pe lângă acestea, apar și date de natură stratigrafică și cronologică.

Așezările fortificate din prima epocă a fierului din Bucovina sunt prezentate în partea a IV-a (p. 49-51), unde autorul prezintă doar cazul fortificației de la Siret. Pentru alte situri din aceeași perioadă, informații se găsesc în fracțiunea anterioară a lucrării, fiind vorba de așezări multistratificate. În acest sens, un exemplu este constituit de situl arheologic de la Mănăstioara – *Cetate* (com. Preutești) cu depuneri antropice databile pentru culturile Cucuteni și Gáva-Holihrad (p. 33-38).

În partea a V-a (p. 51-56), autorul expune o serie de date referitoare la fortificația de la Merești – *Dealul Cetății* (com. Vulturești). Face o incursiune de ordin toponimic după care prezintă cele mai notabile referințe bibliografice care au abordat obiectivul arheologic în discuție.

Secțiunea VI a lucrării (p. 56-68) este acordată fortificațiilor Marginea și Siret. Pentru primul obiectiv arheologic, pe lângă descrierea fizico-geografică a zonei, autorul sintetizează rezultatele propriilor contribuții la dezvelirea sistemului defensiv din punctul *Porcăreț*, concluzionate cu existența unei „fortificații de refugiu ocazional” (sic, p. 60) care „...se încadrează intuitiv în prima jumătate a secolului al VIII-lea” (p. 62), conform probelor radiocarbon. Sistemul de fortificare era compus din șanț, val și palisadă, cea din urmă construită prin „stivuirea pe verticală a trunchiurilor de lemn” (p. 58). Cazul fortificației de la Siret – *Horodiște (Zamca)* este tratat prin prisma istoriografiei, în introducerea autorul punctând și alte descoperiri de factură preistorică și romană din zonă.

În rândurile alocate părții a VII-a (p. 68-82), se încearcă construirea unei imagini asupra sistemului defensiv medieval din Moldova. După un excurs introductiv în care vorbește de fortificațiile din Dobrogea, Banat, Muntenia și Transilvania, din a doua jumătate a primului mileniu p.Chr., autorul își concepe demersul pe inventarul fortificațiilor din Moldova, menționate în ordine cronologică, începând cu intervalul de timp dintre secolele IX-XI (evocă exemplele de la Fundu Herța, Cobâla, Corni, Dersca, Horodiște etc. din județul Botoșani) și încheie cu prima jumătate a veacului al XVI-lea (reconstrucția din piatră a cetății de la Soroca în timpul lui Petru Rareș). Se fac și trimiteri la monumente din spațiul geografic sucevean. Firul textului din acest fragment al cărții urmărește mai mult o etalare istoriografică a fortificațiilor realizate din pământ, lemn și piatră, decât o detaliere a evoluției modului de construcție propriu-zis, ceea ce, cel puțin după titlul capitolului, ar fi fost mai adecvat. În final, se alocă un pasaj considerabil asupra veridicității existenței unei fortificații medievale la Baia.

Modalitatea de abordare a părții a VIII-a (p. 82-95) este identică cu contribuția anterioară la economia cărții, în schimb, sunt oferite o serie de date tehnice mai elaborate pentru cele patru edificii. Sunt tratate pe rând, A) Sistemul vechi de apărare al orașului Suceava (p. 82-86); B) Cetatea de Vest (Șcheia, p. 87-89), C) Cetatea de Scaun a Sucevei (89-93) și D) Curtea Domnească de la Suceava (p. 93-95). Nu am înțeles de ce, atât acest capitol cât și precedentul au fost tratate separat întrucât cele două teme se completează una pe cealaltă sau, eventual puteau face cu succes părți integrante în aceeași secțiune a cărții, concluzia rezultată fiind astfel uniformă.

În elaborarea părții a IX-a (p. 95-112), autorul își construiește discursul pe descrierea incintelor fortificate ale unor mănăstiri din Bucovina (Putna, Voroneț, Probota, Humor etc.). Totodată, sunt oferite informații în legătură cu arhitectura, ridicarea și refacerea zidăriei, asociate cu relatări de ordin istoric. În partea secundă a capitolului (p. 108-112) se fac referiri la curți nobiliare cu specific defensiv.

Secțiunea a X-a a lucrării este alocată locurilor de refugiu și punctelor de avertizare medievale (p. 112-119). În introducerea acestei părți se exclude existența unor așezări rurale medievale cu sistem de fortificare și se avansează ipoteza de folosire a spațiilor naturale avantajoase pentru asigurarea defensivei sau pentru siguranță/refugiu. Se aduce în discuție posibilitatea prezenței unor puncte de veghe, în acest sens autorul indică, ca studiu de caz, așezarea medievală de la Todirești, a cărei microzonă putea oferi astfel de avantaje. În continuare, pe baza propriilor cercetări pe teren, autorul indică o serie de puncte (Vărvata, com. Pârteștii de Jos; Humoreni, com. Comănești; Cacica; Horodnicul de Sus etc.) cu toponime precum *Cetățeaua*, *Cetatea*, *Cetățica*, *Zamca*, *Zamciș* care, prin poziția lor geografică erau propice pentru sălășluirea unor puncte de veghe sau avertizare.

Secțiunii a XI-a îi este consacrată sistemul austriac de forturi de la Gura Humorului. Discursul începe prin prezentarea scenei istorice în care se afla Bucovina pe parcursul celei de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea. De asemenea, autorul menționează unele consecințe ale evenimentelor politice din anul 1848. Studiul de caz propus spre discuție este analizat în acord cu izvoarele cartografice, arhivistice și observațiile personale din teren. Astfel, sunt descrise zece forturi cu posibile valențe funcționale, pentru care sunt emise date de ordin topografic, planimetric și, totodată, se fac referiri la resursa umană armată, necesară întreținerii și funcționării unui astfel de obiectiv militar.

Partea a XII-a (p. 135-150) reprezintă o variantă în limba engleză a textului din secțiunea anterioară (fapt în sine neuzual, câtă vreme doar acest capitol primește varianta în limba de circulație).

În partea a XIII-a (p. 150-151) autorul amintește despre existența unor posturi de pază militară construite în timpul administrației austriece și a unui șanț cu posibil rol defensiv aflat la granița dintre Bucovina și Transilvania, în zona comunei Coșna.

În ultimul capitol de analiza a subiectului pe tema fortificațiilor (XIV, p. 151-160) autorul pune pe foaie referințele bibliografice (stadiul cercetării) și însemnările personale asupra reconstituirii traseului și funcționalității *Valului* din Bucovina.

Cartea se încheie cu câteva idei finale ale autorului (XV, p. 160-161) legate de necesitatea și dezvoltarea sistemelor de fortificare. Textul lucrării, însoțit de 44 de planșe, este completat de un rezumat în limba engleză (XVI, p. 162-163), explicația planșelor (XVI, p. 163-167) și bibliografie (XVII, p. 167-184).

În rândurile de mai sus am încercat o prezentare onestă a publicației apărute recent la Suceava. De altfel, nu am intenționat o analiză a modului/modelului de cercetare, interpretările și concluziile care au fost desprinse pe baza propriilor cercetări ale semnatarului cărții. Abordând un subiect de o largă generalitate, autorul a avut teren de cercetare obiectivele arheologice și istorice fortificate din aria Bucovinei. Efortul este lăudabil, autorul având oportunitatea de a opera cu o gamă largă de surse reprezentative pentru tema aleasă. De bun augur este și încercarea de a surprinde acele elemente mărunte (elemente de infrastructură care se constituie pe parcursul timpului în preajma fortificațiilor – puncte de veghe, posibile platforme de tragere, adăposturi militare etc.) care nu au o pondere importantă în întreg (din punctul de vedere al descoperirilor) dar contribuie sugestiv la informația asupra cadrului din care fac parte sistemele de fortificare, din condiții istorice similare sau de pe un palier cronologic mai larg. O impresie, după lectura cărții, este aceea că autorul, în bună măsură, își dozează demersul analitic pe cercetări și observații proprii (mai ales în cazul obiectivelor arheologice) fiind vizibilă creditarea propriilor publicații. Pentru subsemnatul, discursul autorului nu a fost tocmai fluent; este greu de urmărit (în cadrul epocilor tratate în carte și a succesiunii lor) în ce măsură unele elemente defensive se perpetuează, se perfecționează, decad sau dispar. Având în vedere complexitatea subiectelor și a diversității tematicii abordate, cadrul istoric și cultural pentru fiecare epocă este prezentat destul de sumar; o expunere mai concisă și evidențierea limitelor bine precizate în timp și spațiu, evocând, totodată, particularitățile perioadelor istorice, ar fi fost binevenite. De asemenea, volumul informațional pus la dispoziție de semnatarul lucrării ar fi cerut un capitol concluziv mai consistent. Maniera descriptivă a studiilor de caz prezentate, pentru cercetări de teren, oferă informații în plus pentru siturile arheologice. Închei prezentarea apreciind cartea semnată de Mugur Andronic drept o contribuție utilă, care poate să vizeze interesele mai multor categorii de public.

BIBLIOGRAFIE

Lazarovici Ghe. și Ciobotaru D.L. 2002. Dudeștii Vechi, com. Dudeștii Vechi, jud. Timiș, punct: Movila lui Deciov (Östelep), în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2001*, București, 2002, p. 129-130

Maillo J.M., Ciobotaru D.L. și Moravetz I. 2004. Analize geofizice în situl arheologic movila lui Deciov, comuna Dudeștii Vechi, în *Patrimonium Banaticum*, III, Timișoara, 2004, p. 21-36

Lazarovici Ghe., Drașovean F., Ciobotaru D.L., și Moravetz I. 2005. Dudeștii Vechi, com. Dudeștii Vechi, jud. Timiș, punct: Movila lui Deciov (Östelep), în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2004*, București, 2005, p. 143-144.

IULIAN LEONTI
Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș
iulianleonti@gmail.com

